

Gadymy türkmenlerde polisiýa

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Gadymy türkmenlerde polisiýa GADYMY TÜRKMENLERDE POLISIÝA

Adamlaryň asuda jemgyýetde ýaşamagyny üpjün etmek meselesi olaryň azatlygyndan has irki döwürlerde ýüze çykan we has öňde tutulýan wezipedir. Jemgyýetler müňlerçe ýyllap azatlygy elinden alnan ýagdaýda-da ýaşamagyny dowam edibilipdir, emma hiç haçanam düzgün-tertipsiz baş-başdak we asuda däl ýagdaýda ýaşap bilmändir. Döwlet hökmünde kemala gelen jemgyýetlerde jemgyýetçilik tertip-düzgünü we asudalygy üpjün etmek döwletiň iň ilkinji wezipeleriniň biri bolup durýar. Döwletiň bu gaýragoýulmasyz wezipesi ýurdy goramak ýaly mukaddes borç bilen birlikde döwletiň öz taryhy ýaly gadymlara uzaýar.

Polisiýanyň taryhy türkmeniň öz taryhy bilen bile başlanýar. Taryhyň dürli döwürlerinde onlarça döwlet guran türkmenler jemgyýetçilik tertip-düzgünü we asudalygy ýurt goragyna utgaşdyryp alyp barypdyr.

Gadymy türkmenlerde jemgyýetçilik tertip-düzgünine we asudalygyň üpjün edilşine subaşylar gözegçilik edipdir. Türkmenler kowçum-kowçum bolup ýaşan döwürlerinde goşuny elinden saklaýan serkerdelere "subaşy" diýip at beripdir. Subaşy sözi esger, serkerde, baş serkerde sözleri bilen bir manyda ulanylypdyr.

Taýpalar birleşip jemgyýet ulaldygyça orta kagan (hökümdar) çykypdyr, subaşylar uruş wagtynda belli bir goşun bölümlerine serkerdelik edipdir, parahatçylyk wagtynda-da ýaşayan ýeriniň asudalygyny üpjün edipdir. Şeýlelikde subaşylaryň oýnaýan roly belli bir derejede kiçelip, ýörite wezipeleri eýeläpdir. Taryhymyzyň bize mälum bolan iň gadymy subaşysy VIII asyra degişli Tonýukuk ýazgylarynda ady geçýän Inal kagandyr. Beýik Seljuk-türkmen nesilşalygynyň atasy Seljuk beg hem subaşy eken. Kiçi Aziýada gurlan Anadoly Seljuk-türkmen döwletinde-de şäherlerde harby we ýer-mülk meselelerine gözegçilik edýän serkerdelere subaşy diýilipdir. Ol subaşylar ýaşayan ýeriniň

jemgyýetçilik tertip-düzgünini we asudalygyny üpjün edipdir, uruş bolan wagtlarynda bolsa daş-töwereginde ýerleşen ilatly nokatlaryň we obalaryň tymarly sypahylaryna ýolbaşçylyk edipdir. Anadoly Seljuk-türkmen döwletiniň ýykylmagyndan soňra Kiçi Aziýada gurlan türkmen begliklerinde harby serkerdä subaşy diýlipdir. Mysal üçin Aýdyňogly Mehmet beg öz serkerdelik edýän goşunynyň subaşylygyny hem edipdir. Şeýle-de XVI asyryň ortalarynda Garamanogullary türkmen begliginden Nyzamuddin Begler atly bir subaşynyň bolandygy barada maglumatlar saklanyp galypdyr.

Sözümizi jemläp aýdanymyzda, türkmen taryhynda jemgyýetçilik tertip-düzgüniň we asudalygyň kabul edilen belli bir kada-kanunlara laýyklykda üpjün edilendigini görmek bolýar. Oguz hanyň töresini, Çingiz hanyň ýasasyny, Emir Teýmirleňiň tüzüginini öz döwrüniň belli-başly hukuk düzgünnamalaryna mysal hökmünde görkezip bolar.

Bu kada-kanunlarda jenaýatlaryň önüni almak bilen birlikde jenaýat eden jenaýatkäriň ele salynmagyna-da uly üns berilipdir.

Gadymy türkmenlerde polisiýa gullugy ýokarda agzalyp geçilenlerdenem görlüşi ýaly harby ulgamyň içinde ýer alypdyr we harbylaşdyrylan ýagdaýda hereket edipdir. Taryhy makalalar